

Павлов О.І.

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості,
Одеська національна академія харчових технологій*

Pavlov Oleksandr

*Odessa National Academy of Food Technologies
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6431-5210>*

Дідух С.М.

*к.е.н., доцент, докторант кафедри економіки промисловості,
Одеська національна академія харчових технологій*

Didukh Sergiy

*Odessa National Academy of Food Technologies
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1534-0975>*

Барвіненко В.Д.

*к.н.держ.упр.,
доцент кафедри економіки промисловості,
Одеська національна академія харчових технологій*

Barvinenko Vitaliy

*Odessa National Academy of Food Technologies
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9471-1134>*

АГРОПРОДОВОЛЬЧІ ХОЛДИНГИ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

AGRICULTURAL HOLDINGS IN THE SYSTEM OF INCLUSIVE RURAL DEVELOPMENT

Анотація. У статті сформульовано наступні завдання: охарактеризувати інклюзивний сільський розвиток як певну систему; виявити особливості прояву сільського розвитку в межах сільсько-міських агломерацій; визначити роль агрохолдингів як активаторів формування інклюзії добробуту. Для досягнення мети застосовано міждисциплінарну дослідницьку методологію, яка базується на системному, синергетичному, географічному та економічному підходах, концепції просторової організації суспільства, фундаментальних працях зарубіжних та вітчизняних вчених з питань сільського розвитку, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації вирізняються науковою новизною та практичною спрямованістю й можуть бути використані в процесі реформування територіальної організації влади.

Ключові слова: агропродовольчі холдинги, децентралізація влади та управління, інклюзивний сільський розвиток, об'єднані територіальні громади, райони, сільсько-міська агломерація.

Постановка проблеми. Реалізація реформи децентралізації публічної влади та управління на першому її етапі у вигляді формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та утворення нових адміністративних районів призвела до певних змін, які мають неоднозначні за своєю спрямованістю та змістом наслідки.

Одна із таких змін, пов'язана з перспективами сільського розвитку в Україні щодо його переходу на інклюзивні засади.

Очевидними є те, що у зв'язку з трансформацією базової та районної одиниць адміністративно-територіального устрою і утворенням сільсько-міських агломерацій, сільський розвиток втрачає свою традиційну об'єктність (сільський простір), водночас розширюючи свої межі за рахунок міського простору, створюючи тим самим претендент сполученого сільсько-міського розвитку конвергентно-континуального типу. На сьогодні важко передбачити яка тенденція в сполученому сільсько-міському розвитку стане домінуючою – сільська чи міська. Це залежить від кількох факторів, у тому числі від складу населення ОТГ та районів, детермінант їх економічного розвитку – аграрної та промислової.

У зв'язку з цим актуалізується питання щодо визначення сутності інклюзивного сільського розвитку не стільки як явища та процесу (хоча і це важливо) скільки як певної системи. Другим, не менш важливим, є питання пов'язане з виявленням активаторів інклюзивного сільського розвитку, місія яких полягає у створенні економічної бази сільсько-міського інклюзивного середовища.

Отже, йдеться про реальні суспільні проблеми, розв'язання яких має важливе наукове та практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки об'єктом дослідження є суспільні процеси, що відбуваються в Україні з 2015 року, тому пріоритет в аналізі наукового дискурсу з

досліджуваної проблеми, належить саме новітнім, за часом своєї появи, публікаціями.

За останні роки з зазначеної проблематики опубліковано наукові доповіді профільних науково-дослідних установ НАН України, в яких всебічно проаналізовано сучасний стан аграрного і сільського розвитку та визначено їх роль у оновленні вітчизняної економіки [1], охарактеризовано інклюзивний розвиток як платформу формування моделі сталого зростання економіки [2].

До фундаментальних за своєю вагомістю слід віднести праці О. Бородіна та І. Прокопи щодо майбутнього сільського сектору України [3], сутнісних ознак сільського інклюзивного розвитку [4].

Інклюзивну складову розвитку сільських громад розкрито Т. Зінчук [5]. Перешкоди та перспективи інклюзивного розвитку України досліджено О. Прогнімак [6]. Чимало праць присвячено різним аспектам інклюзивного розвитку національної економіки та регіонів [7–11]. Оцінюванню розподілу доходів у сільському господарстві та розвитку праці у контексті інклюзивного економічного зростання присвячені публікації С. Киришок та О. Риковської [12], І. Терон [13]. Роль інклюзивних інновацій в системі соціально-економічного розвитку та продовольчій системі розкрито в працях О. Коваленко [14] та Л. Федулової [15]. Роль агробізнесу у розвитку інклюзивного сільського середовища – предмет наукових досліджень В. Андрійчука [16], К. Завальнюк [17], О. Ковальчук [18].

Поки що поодинокими залишаються публікації, в яких ОТГ ідентифікується як інклюзивний сільсько-міський континуум [19].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості публікацій з проблематики інклюзивного сільського розвитку, потребують поглибленого дослідження такі питання як: уточнення сутності та змісту концепту «система інклюзивного сільського розвитку»; еволюція розділеного інклюзивного сільського розвитку у його сполучений формат; ідентифікація активаторів інклюзивного сільського розвитку, до яких передусім належать агрохолдинги; розкриття прояву інклюзивного сільського розвитку в просторових межах сільсько-міських агломерацій.

Мета статті. Мета дослідження полягає у розкритті інклюзивної спрямованості сільського розвитку та визначені ролі в цьому процесі агрохолдингів. Відповідно до мети дослідження сформульовано наступні завдання: охарактеризувати інклюзивний сільський розвиток як певну систему; виявити особливості прояву сільського розвитку в межах сільсько-міських агломерацій; визначити роль агрохолдингів як активаторів формування інклюзії добробуту.

Виклад основного матеріалу. Гіпотеза дослідження, яка ґрунтується на авторському припущенні щодо наявності інклю-

зивного сільського розвитку в Україні як уявного, а не реально існуючого, передбачає приділення першочергової уваги визначенню сутності феномену сільського розвитку.

Для ідентифікації сільського розвитку до дослідницького дискурсу доцільно долучити такі суміжні поняття як «аграрний розвиток», «розвиток сільських територій» та близькі до них – «аграрний сектор», «сільський сектор», «агропродовольча сфера», «село», «сільська місцевість», які так чи інакше відбивають різні прояви сільського розвитку. З цього питання в науковій літературі існують різноманітні та суперечливі оцінки.

Найбільш резонансним серед них є нове бачення поняття «сільський сектор», яке було введено у науковий обіг ще на початку 2000-х років. Автори нового трактування поняття «сільський сектор, О. Бородіна та І. Прокопа визначають його як соціально-територіальну підсистему суспільства, наголошуючи на тому, що «понятійні межі цього поняття є ширшими, ніж сільської місцевості (сільських територій), оскільки частина людей, які займаються виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції, проживають у міських поселеннях, а також ніж аграрного сектору, оскільки дедалі більше сільських мешканців займаються позааграрними видами діяльності» [3, с. 105–106, 113].

На наш погляд, запропонований підхід до синтезу галузі та простору в одному понятійному конструкту містять певні суперечності. По-перше, слово «сільський» має поселенське навантаження, тому віднесення жителів міст до сільського сектору не є виправданим. По-друге, сільську соціально-територіальну підсистему суспільства уособлює не сектор (галузево-економічний термін), а сільські території як природні та соціально-просторові утворення.

Зв'язок сільського розвитку як процесного прояву розвитку сільських територій у їх галузево-просторовому виразі подано на рис. 1.

Дані рисунку 1 містять ознаки комплексності, які потребують їх зведення в систему. Передусім мова йде про такі складові системи як об'єкт сільського розвитку (сільські території), рівні, різновиди та типи яких представлено в монографії [20], суб'єкти (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громади, як спільноти людей, суб'єкти господарювання, окремі особи) та суб'єктно-об'єктні, об'єктно-суб'єктні та міжсуб'єктні відносини, що виникають в межах простору сільського розвитку.

З появою ОТГ та новоутворених районів відбулася певна генерація сільського розвитку, його трансформація у сільсько-міський розвиток (рис. 2).

На базовому рівні (ОТГ) об'єкт сільсько-міського розвитку за його руральною або урбанною домінантою, залежить

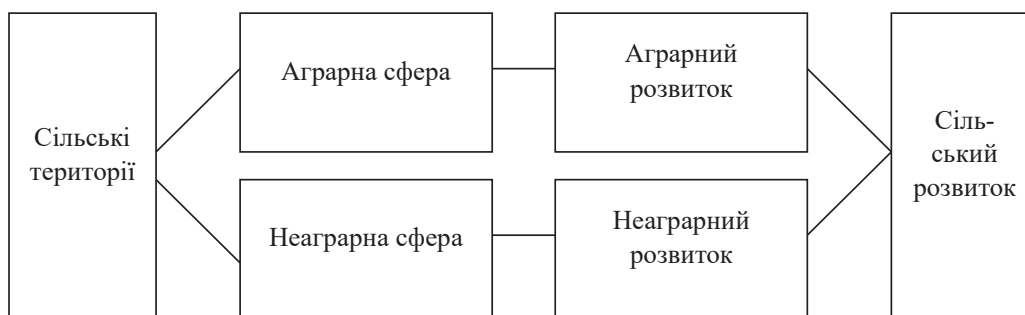


Рис. 1. Сільський розвиток як виразник та інтегратор розвитку аграрної сфери й сектору та сільських територій

Джерело: авторська розробка

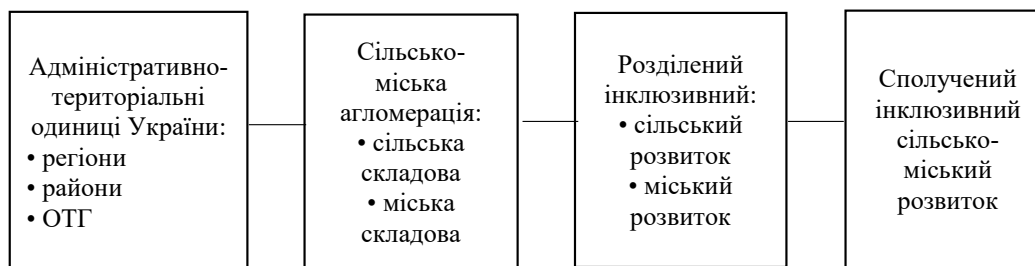


Рис. 2. Генеза інклюзивного сільсько-міського розвитку

Джерело: авторська розробка

від складу населення та статусу адміністративного центру громади. За статистикою центрами більшості ОТГ є села та селища, що з формальної точки зору свідчить про руральну спрямованість соціально-економічного розвитку громад. Дещо по іншому ситуація виглядає в міських ОТГ, центрами яких є міста обласного значення, особливо центри регіонів (їх шість). В таких громадах існують певні загрози сільському розвитку – від нівелювання його специфіки до використання земельних та інших ресурсів сільських поселень в інтересах міст.

Такі загрози набувають ще більшого виразу на рівні районів, центрами яких стали, згідно постанови Верховної Ради

України «Про утворення та ліквідацію районів» (липень 2020 року) усі регіональні центри. Це можна продемонструвати на прикладі нових районів Одеської області (табл. 1)

Інформація, яку наведено у таблиці 1, переконає у відсутності науково-обґрунтованих розрахунків при прийнятті рішення щодо утворення нових районів. Справа не тільки в наявності значних диспропорцій між Одеським та іншими районами за кількістю їх населення, яка складає від 6 до 13 разів. Одеський район має значні переваги перед іншими завдяки соціально-економічному, інтелектуальному та культурному потенціалу його адміністративного центру.

Таблиця 1

Нові райони Одеської області

Район	«Старі» райони та міста обласного значення, що увійшли до складу нового району	Населення центру району, тис. осіб	Площа району, км ²	Населення району, тис. осіб	Кількість громад
Березівський район (адміністративний центр: м. Березівка)	Березівський Іванівський Миколаївський Ширяївський	9,5	5551,6	109,4	16
Білгород-Дністровський район (адміністративний центр: м. Білгород-Дністровський)	Білгород-Дністровський Саратський Татарбунарський м. Білгород-Дністровський	49	5220,6	201,4	16
Болградський район (адміністративний центр: м. Болград)	Арцизький Болградський Тарутинський	15	4559,4	154,5	10
Ізмаїльський район (адміністративний центр: м. Ізмаїл)	Ізмаїльський Кілійський Репійський м. Ізмаїл	71,8	3434,4	206,2	6
Одеський район (адміністративний центр: м. Одеса)	Біляївський Лиманський Овідіопольський міста Біляївка, Одеса, Теплодар, Чорноморськ, Южне	1017,7	3922,8	1375,9	22
Подільський район (адміністративний центр: м. Подільськ)	Ананіївський Балтський Кодимський Любашівський Окнянський Подільський Савранський м. Подільськ	40,4	7063,6	229,9	12
Роздільнянський район (адміністративний центр: м. Роздільна)	Великомихайлівський Захарівський Роздільнянський	17,8	3564,4	104,2	9

Джерело: складено авторами на основі даних державної статистики

Виглядає цілком прогнозованим, що до складу Одеського району увійшли громади трьох найбільш потужних за своїми ресурсами приміських громад, які до цього належали до Біляївського, Лиманського та Овідіопольського районів, кожен з яких є економічно спроможним сам по собі. Звісно, разом з Одесою вони стануть ще міцніше. Без сумніву, більше користі від такого адміністративного альянсу отримає центр нового району. Питання в іншому, – а що чекає на інші шість районів області? Вочевидь, воно є риторичним.

Включення до складу району, крім Одеси, ще чотирьох міст обласного значення порушує природно-географічний та соціально-економічний поділ системи територіальної організації суспільства на її сільську та міську підсистеми. Відтепер, як на рівні ОТГ, так і району сформовано змішаний сільсько-міський територіальний агломерат без акцентів на його руральну чи урбанну складову.

Отже, з формуванням ОТГ і утворенням нових районів з'явилися адміністративно-правові передумови щодо еволюції сільського (сільсько-міського) розвитку в інклюзивний розвиток.

Термін «інклюзивний» характеризує рівень, певну якість, стан, об'єкту розвитку або процесу. В цьому сенсі є досить влучним визначення інклюзивності А. Гриценком як «сучасної форми реалізації сумісно-розділених відносин» [21, с. 19].

Наразі доцільно перейти до характеристики вимірів та активаторів інклюзивного сільського розвитку (табл. 2).

Враховуючи набуття сільським розвитком ознак сполученого (конвергентно-континуального) сільсько-міського розвитку, доцільно наголосити на перепонах щодо досягнення його інклюзивності. За даними науковців Інституту економіки та прогнозування НАН України для досягнення інклюзивності на рівні сільської та міської підсистеми суспільства необхідно подолання різниці яка склалася не на користь першої з них: у соціальній (-16,3%) та економічній (-10,5%) сферах [22].

Реалізація цього завдання потребує наявності інституційних механізмів [23] та правових, економічних, політичних, соціальних та інших чинників, які мають застосовуватися захищеними у цьому сторонами.

Ключове значення для набуття сільським розвитком ознак інклюзивності має створення відповідної економічної бази. Беззаперечними активаторами інклюзивного процесу та продуцентами його економічних засад є агрохолдинги. Сама природа цих об'єднань дає підстави для такого висновку.

Агрохолдинги, за визначенням Ю. Карпишина – це сукупність «акцій (капіталів) материнської й контрольованих нею дочірніх компаній, об'єднаних в єдину організаційну структуру

з відповідними цілями та місіями, економічна діяльність яких орієнтована на отримання прибутку і ренти, шляхом використання великих земельних площ для виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації сільськогосподарської чи виробленої з неї продукції, а людські, природні й матеріальні (економічні, технологічні, ресурсні тощо) фактори розвитку знаходяться у тісному взаємозв'язку із соціальними» [24, с. 181].

Важлива роль агрохолдингів не тільки у сільському розвитку, а й в економічному зростанні країни визначається їх суттєвим внеском в частку сільського господарства у ВВП України, яка становить 9%, та частку сільськогосподарської галузі у експорті (40%) [25].

Великі вертикально-інтегровані компанії забезпечують зайнятість економічно активного населення. Так, загальний штат «Миронівського хлібопродукту» становить понад 28 тис. осіб, а компанії «Кернел» майже 13 тис. працевлаштованих [26].

Потребує уваги суспільства процес трансформації земельних відносин на засадах інклюзивності, значення якого важко переоцінити в умовах перетворення сільськогосподарських земель на предмет купівлі-продажу. Український уряд у зв'язку з цим прогнозує отримати протягом наступних десяти років 85 млрд дол. США додаткового ВВП та очікує зростання середньої вартості землі за 1 га в п'ять разів [26]. Слід зазначити, що поки власниками 30,5 млн га землі (70 % всіх сільськогосподарських угідь) є близько 7 млн українських громадян [27], для яких вона, в умовах дії з 2001 року мораторію на продаж цієї категорії земель, перетворилася на неліквідний актив. Дотепер значна частина сільськогосподарських земель перебуває в оренді великих агрохолдингових компаній, земельний банк яких перевищує 500 тис. га. В той самий час, 57 % сільськогосподарських виробників обробляють до 100 га землі. Тому неважко здогадатися, хто стане основним володарем сільськогосподарських земель. Інша справа – скільки буде коштувати 1 га землі. Ціна цього питання – подальша доля селянства та вітчизняного села.

Агрохолдинги намагаються дотримуватися принципів соціальної відповідальності, яка проявляється в наступному: здійсненні виробничої діяльності для задоволення потреб населення та одержання прибутку, керування при цьому виключно законодавчими актами зобов'язань перед державою і суспільством у вигляді сплати податків, охорони здоров'я і безпеки праці тощо; провадженні виваженого менеджменту ризиків, який базується на правових нормах й етично-моральних засадах, що зменшує або усуває повністю негативний вплив бізнесу на суспільство, шляхом охорони навколишнього середовища та

Таблиця 2

Системне уявлення про інклюзивний сільський розвиток

Виміри інклюзивного сільського розвитку та його активатори		
Політичний	Економічний	Соціальний
Центральні органи виконавчої влади	Агрохолдинги	Саморозвиток ОТГ
Регіональні та районні органи державної влади	Великі не вертикально інтегровані компанії	Механізми та інструменти соціальної відповідальності бізнесу
Обласні та районні ради	Малі та середні підприємства	Інклюзивні інститути, що є похідними від партнерства держави, бізнесу та суспільства
Бізнесові та підприємницькі структури	Сімейні фермерські господарства	Солідарні громадські спілки ОТГ
ОТГ	Селянські господарства	Благодійні організації
Громадські організації	Домогосподарства	Міжнародні громадські організації
Окремі особи	Індивідуальні товаровиробники	Меценати

Джерело: складено авторами

виробництва безпечної і якісної продукції; збільшенні позитивного впливу на суспільство шляхом забезпечення інноваційно-інвестиційного партнерства з регіонами, яке спрямовується, в першу чергу, на соціальний та екологічний добробут сільської громади [28, с. 43].

Агрохолдинги витрачають на соціальні програми в межах 2–6 дол. США на 1 га земель, які знаходяться в їх користуванні. Крім того, чимало агрохолдингів також створюють резервні фонди, щоб реагувати на термінові / форс-мажорні соціальні та екологічні заходи [29, с. 165].

За своїм соціально-економічним значенням успішна практика громади визначає собою налагодження відповідальної, взаємної участі всіх учасників й перш за все – агрохолдингових компаній, для яких ОТГ, район – це не просто простір для здійснення виробничої діяльності й отримання прибутку, а місце життєдіяльності. Впровадження такого підходу позитивно відбиватиметься на формуванні в межах сільсько-міських агломерацій середовища інклюзивного добробуту.

Суспільна значущість перетворення агрохолдингів у об'єднання інклюзивного типу містить передусім причини морально-етичного характеру, які спричинені наявністю у суспільній свідомості певних комплексів, пов'язаних з парадоксами сільського розвитку.

Дивно, що володіння таким природним багатством як родючі чорноземи, що приносять надприбутки великому аграрному бізнесу, обертається для більшості селян бідністю та злиднями.

Інший парадокс полягає в тому, що аграрна складова не тільки не впливає позитивно на екологічну безпеку та якість життя сільського населення, а й створює за цими напрямками сільського розвитку значні проблеми, які негативно позначаються на зовнішньоекономічній репутації України як одного з головних експортерів агропродовольчої продукції.

Отже, агрохолдинги володіють не тільки значним соціально-економічним потенціалом, а мають певні моральні зобов'язання перед сільсько-міською спільнотою щодо їх еволюції в успішні компанії холдингового типу.

Висновки і пропозиції. В процесі дослідження виявлено залежність між спрямованістю реформи децентралізації влади та управління й еволюцією сільського розвитку від розділеного (не пов'язаного з тенденціями розвитку міської територіальної підсистеми суспільства) до сполученого (в межах ОТГ й нових районів як сільсько-міських агломерацій), де він набув рис сполученого. В цьому сенсі такий розвиток доречно ідентифікувати як сільсько-міський розвиток.

Перехід сільського (сільсько-міського) розвитку на засади інклюзивності слід розглядати як певний спосіб, форму, фактор, який сприятиме економічному зростанню та економічного розвитку сільсько-міських агломерацій.

Доведено, що зазначений перехід уявляється реальним за умови врахування в цьому процесі наявного потенціалу ОТГ, районів та ефективного використання дії політичних, економічних, соціальних чинників.

Головною умовою еволюції сільського (сільсько-міського) розвитку у інклюзивній є створення міцної економічної бази інклюзивності. Активаторами цього процесу є суб'єкти господарювання й передусім – агрохолдинги. Для реалізації такої суспільно значущої задачі великим вертикально-інтегрованим компаніям доцільно повною мірою використати свій потенціал в інтересах населення ОТГ та районів у відповідності до принципів соціальної відповідальності та партнерства з владою та суспільством.

Враховуючи, що більшість ОТГ є сільськими, а центрами районів – великі міст, було б легковажним, з боку центральної влади, недооцінити прояви ризиків пов'язаних з руралізацією сільсько-міського простору та проявом відцентрових тенденцій на рівні районів та областей.

Перспективними напрямом подальших досліджень є передусім науковий аналіз змін, які відбуваються в сільсько-міських агломераціях за участю впливових бізнесових структур та місцевих еліт, та перспектив інклюзивного сільсько-міського розвитку. Особливої уваги заслуговує питання, що стосується наслідків реформування регіонального рівня адміністративно-територіального устрою для сільсько-міського розвитку та його галузевих складових – аграрного та промислового розвитку.

Література:

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь; за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. наук Шубравської О.В. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». К., 2018. 152 с.
2. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи: наукова доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. Львів, 2019. 55 с.
3. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Майбутнє сільського сектору України – від екстрактивного використання до інклюзивного розвитку. Економіка України, 2018. № 11–12. С. 104–121.
4. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. Економіка і прогнозування. 2019. №1. С. 70–85. DOI: 10.15407/eip2019.01.070
5. Зінчук Г.О. Інклюзивна складова розвитку сільських громад. Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій: перспективи публічно-приватного партнерства: матеріали III Міжнародного науково-практичного форуму, 27 червня 2017 р. : у 2-х ч. Житомир: ЖНАЕУ, 2017. Ч. 1. С. 16–22.
6. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: переходи vs перспективи. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1. С. 187–197.
7. Гуроров А.О. Генеза формування парадигми інклюзивного розвитку національної економіки. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2018. № 4. С. 47–53.
8. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Дзензелюк К.В. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевому рівнях. Економіка та держава. 2019. № 6. С. 4–10. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.6.4.
9. Продіус О.І. Проблеми та перспективи інклюзивного розвитку в умовах глобалізації. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30(69). № 4. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-37>
10. Уніят А.В., Юзвін З.І. Концепція інклюзивної економіки в контексті сучасного сталого розвитку країн. Ефективна економіка. 2019. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6905> (дата звернення: 27.11.2020).
11. Цимбалюк І. Оцінка інклюзивного розвитку регіонів України. Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University 2019. № 4(20). URL: https://www.researchgate.net/publication/338235527_OCINKA_INKLIZIVNOGO_ROZVITKU_REGIONIV_UKRAINI; DOI: 10.29038/2411-4014-2019-04-157-165 (дата звернення: 26.11.2020).
12. Кирилюк С.В., Риківська О.В. Розподіл доходів у сільському господарстві в контексті інклюзивного розвитку. Економіка АПК. 2019. № 8. С. 36–49. DOI: doi.org/10.32317/2221-1055.201908036/
13. Терон І.В. Оцінювання розвитку внутрішнього ринку праці у контексті безпеки та інклюзивності економічного зростання. Вчені записки університету «КРОК». 2019. № 1(53). С. 19–26. DOI: doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-19-26

14. Коваленко О. В. Інклюзивні інновації в трансформовано-монополізованій продовольчій системі України. Продовольчі ресурси. 2019. Випуск № 12. С. 210–228. DOI: doi.org/10.31073/foodresources2019-12-22
15. Федуллова Л.І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. Економіка: реалії часу. 2016. № 3(25). С. 56–63 URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
16. Андрійчук В.Г. Квазіхолдинги: створення і правомірність існування. Економіка АПК. 2015. № 11. С. 113–117.
17. Завальнюк К.С. Особливості розвитку та функціонування агрохолдингів в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2017. Випуск 1(123). С. 56–59.
18. Ковальчук О.Д. Агробізнес як складова інклюзивного розвитку сільських територій. Інноваційна економіка. 2017. № 3–4 (68). С. 118–123.
19. Павлов О.І. Об'єднана територіальна громада як модель сільсько-міського континууму. Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка: збірник наукових праць. 2017. Випуск 789. С. 27–33.
20. Павлов А.І. Ідентифікація і класифікація сільських територій: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: Астропринт, 2015. 344 с.
21. Гриценко А.А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 9–23.
22. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: I квартал 2018 р. – II квартал 2020 р. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
23. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають: походження влади, багатства та бідності; пер. з англ. К.: Наш формат, 2016. 440 с. URL: https://andronum.com/index.php?dispatch=products.download_fragment2&product_id=16749 (дата звернення: 27.11.2020).
24. Карпишин Ю.А. Державне регулювання діяльності агрохолдингів в Україні: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03: захист 21.02.2020 / науковий керівник Дема Д.І. Житомир: Житомирський національний агроокологічний університет, 2020. 238 с.
25. В ТОП кращих роботодавців України увійшли 5 компаній агросектору. URL: <https://agrorobota.com.ua/news/v-top-krasih-robotodavciv-ukraini-uvijisli-5-kompanij-agrosektoru-120> (дата звернення: 24.11.2020).
26. Шмигаль прогнозує, що відкриття ринку землі принесе 85 млрд доларів додаткового ВВП. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/shmihal-prohnozujе-shcho-vidkrittja-rinku-zemli-prinese-85-mlrd-dodatkovoho-vvp.html> (дата звернення: 06.11.2020).
27. В очікуванні ринку. Кому належить українська земля. URL: <https://rpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrains-ka-zemlia/> (дата звернення: 06.11.2020).
28. Carroll A.B. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. Business Horizons. 1991. № 34 (4). P. 39–48. doi:10.1016/0007-6813(91)90005-G
29. Карпишин Ю.А., Сус Л.В. Стратегія державного регулювання соціальної відповідальності агрохолдингів. Облік і фінанси. 2017. № 4(78). С. 162–170.
- vytku [The future of Ukraine's rural sector is from extractive use to inclusive development]. Ekonomika Ukrainy, no. 11–12, pp. 104–121.
4. Borodina O.M., Prokopa I.V. (2019) Inkliuzyvnyi silskyi rozvytok: naukovi dyskurpp. Ekonomika i prohnozuvannia [Inclusive rural development: scientific discourse], no. 1, pp. 70–85. doi: 10.15407/eip2019.01.070
5. Zinchuk H.O. (2017) Inkliuzyvna skladova rozvytku silskykh hromad. Intelektualna ekonomika v umovakh suspilnykh transformatsii: perspektyvy publichno-privatnoho partnerstva [Inclusive component of rural community development. Intellectual economy in the conditions of social transformations: prospects of public-private partnership]: materialy III Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho forumu, 27 chervnia 2017 r.: u 2-kh ch. Zhytomyr: ZhNAEU, ch. 1, pp. 16–22.
6. Prohnyimak O.D. (2018) Inkliuzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs prospects]. Ekonomichnyi visnyk Donbasu, no. 1, pp. 187–197.
7. Hutorov A.O. (2018) Geneza formuvannia paradyhmy inkliuzyvnoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [The genesis of the formation of the paradigm of inclusive development of the national economy]. Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky, no. 4, pp. 47–53.
8. Yemelianenko L. M., Petiukh V. M., Dzenzeliuk K. V. (2019) Integralna otsinka inkliuzyvnoho rozvytku v Ukraini na natsionalnomu ta mistsevomu rivniakh [Integral assessment of inclusive development in Ukraine at the national and local levels]. Ekonomika ta derzhava, no. 6, pp. 4–10. doi: 10.32702/2306-6806.2019.6.4
9. Prodius O.I. (2019) Problemy ta perspektyvy inkliuzyvnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii [Problems and prospects of inclusive development in the context of globalization]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia. Tom 30(69), no. 4. doi: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-37>
10. Uniat A.V., Yuzvin Z.I. (2019) Kontsepsiia inkliuzyvnoi ekonomiky v konteksti suchasnoho staloho rozvytku krain [The concept of inclusive economy in the context of modern sustainable development]. Efektyvna ekonomika, no. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6905> (accessed 27 November 2020). doi: 10.32702/2307-2105-2019.2.55/
11. Tsybaliuk I. (2019) Otsinka inkliuzyvnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Assessment of inclusive development of the regions of Ukraine]. Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University, no. 4(20) URL https://www.researchgate.net/publication/338235527_OCINKA_INKLUZIVNOGO_ROZVITKU_REGIONIV_UKRAINI: doi: 10.29038/2411-4014-2019-04-157-165 (accessed 26.11.2020).
12. Kyryziuk S. V., Rykovska O.V. (2019) Rozpodil dokhodiv u silskomu hospodarstvi v konteksti inkliuzyvnoho rozvytku [Income distribution in agriculture in the context of inclusive development]. Ekonomika APK, no. 8, pp. 36–49. doi: 10.32317/2221-1055.201908036/
13. Teron I.V. (2019) Otsiniuvannia rozvytku vnutrishnoho rynku pratsi u konteksti bezpeky ta inkliuzyvnosti ekonomichnoho zrostantia [Assessing the development of the internal labor market in the context of security and inclusiveness of economic growth]. Vcheni zapysky universytetu «KROK», no. 1(53), pp. 19–26. doi: 10.3173/2/2663-2209-2019-53-19-26
14. Kovalenko O.V. (2019) Inkliuzyvni innovatsii v transformovano-monopolizovani prodovolchii systemi Ukrainy [Inclusive innovations in the transformed-monopolized food system of Ukraine]. Prodovolchi resursy, vol. 12, pp. 210–228. doi.org/10.31073/foodresources2019-12-22
15. Fedulova L.I. (2016) Inkliuzyvni innovatsii v systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Inclusive innovations in the system of socio-economic development]. Ekonomika: realii chasu, no. 3(25), pp. 56–63. URL: <https://economicpp.opu.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf> (accessed 26 November 2020).
16. Andriichuk V.H. (2015) Kvazikholdynhy: stvorennia i pravomirnist isnuvannia [Quasi-holdings: creation and legitimacy of existence]. Ekonomika APK, no. 11, pp. 113–117.
17. Zavalniuk K.S. (2017) Osoblyvosti rozvytku ta funktsionuvannia ahrokholdynhiv v Ukraini [Features of development and functioning of agricultural holdings in Ukraine]. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy., vol. 1(123), pp. 56–59.

References:

1. Borodina O.M. (2018) Ahrarnyi i silskyi rozvytok dlia zrostantia ta onovlennia ukraïnskoi ekonomiky: naukova dopovid [Agrarian and rural development for the growth and renewal of the Ukrainian economy]. Kyiv: DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy». (in Ukrainian)
2. Inkliuzyvnyi vymir rozvytku mist – tsentriv dilovoi aktyvnosti Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy (2019) [Inclusive dimension of development of cities – centers of business activity of Ukraine: tendencies and prospects]: naukova dopovid. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy»; nauk. redaktor M.I. Melnyk. Lviv, 55 pp.
3. Borodina O.M., Prokopa I.V. (2018) Maibutnie silskoho sektoru Ukrainy – vid ekstraktyvnoho vykorystannia do inkliuzyvnoho roz-

18. Kovalchuk O.D. (2017) Ahrobiznes yak skladova inkluzivnoho rozvytku silskykh terytorii [Agribusiness as a component of inclusive rural development]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 3–4 (68), pp. 118–123.
19. Pavlov O.I. (2017) Obiednana terytorialna hromada yak model silsko-miskoho kontynuumu [United territorial community as a model of rural-urban continuum]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Ekonomika: zbirnyk naukovykh pratpp. vol. 789*, pp. 27–33.
20. Pavlov A.Y. (2015) Ydentyfikatsiia y klasyfikatsiia silskykh terytorii: teoriia, metodolohiia, praktyka [Identification and classification of rural areas: theory, methodology, practice]. *Odessa: Astroprint*, 344 pp.
21. Hrytsenko A.A. (2016) Ekonomika Ukrainy na shliakhu do inkluzivnoho rozvytku [Ukraine's economy on the path to inclusive development]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 2, pp. 9–23.
22. Inkluzivnyi silskyi rozvytok v Ukraini [Inclusive rural development in Ukraine]: I kvartal 2018 r. – II kvartal 2020 r. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> (accessed 26 November 2020).
23. Adzhemohlu D., Robinson Dzh. (2016) Chomu natsii zanepadaiut: pokhodzhennia vlady, bahatstva ta bidnosti [Why nations are declining: the origins of power, wealth and poverty]; [per. z anhl.]. K.: Nash format, 440 pp. URL: https://andronum.com/index.php?dispatch=productpp.download_fragment2&product_id=16749 (accessed 27 November 2020).
24. Karpysyn Yu.A. (2020) Derzhavne rehuliuвання diialnosti ahrokholdynhiv v Ukraini [State regulation of agricultural holdings in Ukraine] (PhD Thesis), Zhytomyr: Zhytomyrskyi natsionalnyi ahroekolohichnyi universytet, 238 pp.
25. V TOP krashchykh robotodavtsiv Ukrainy uviishly 5 kompanii ahrosektoru [The top best employers in Ukraine include 5 companies in the agricultural sector]. URL: <https://agrorobota.com.ua/news/v-top-krasih-robotodavciv-ukraini-uvijsli-5-kompanij-agrosektoru-120> (accessed 24 November 2020).
26. Shmyhal prohnozuie, shcho vidkryttia rynku zemli prynese 85 mlrd dolariv dodatkovoho VVP [Shmygal predicts that the opening of the land market will bring \$ 85 billion in additional GDP]. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/shmyhal-prohnozuje-shcho-vidkryttia-rynku-zemli-prynese-85-mlrd-dodatkovoho-vvp.html> (accessed 6 November 2020).
27. V ochikuvanni rynku. Komu nalezhyt ukrainska zemlia [In anticipation of the market. Who owns the Ukrainian land]. URL: <https://rpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrainska-zemlia/> (accessed 6 November 2020).
28. Carroll A.B. (1991) The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholderpp. *Business Horizons*, no. 34(4), p. 39–48. doi: 10.1016/0007-6813(91)90005-G
29. Karpysyn Yu.A., Sus L.V. (2017) Stratehiia derzhavnoho rehuliuвання sotsialnoi vidpovidalnosti ahrokholdynhiv [Strategy of state regulation of social responsibility of agricultural holdings]. *Oblik i finansy*, no. 4(78), pp. 162–170.

Аннотация. В статье сформулированы следующие задачи: охарактеризовать инклюзивное сельское развитие как некую систему; выявить особенности проявления сельского развития в пределах сельско-городских агломераций; определить роль агрохолдингов как активаторов формирования инклюзии благосостояния. Для достижения цели применены междисциплинарная исследовательская методология, основанная на системном, синергетическом, географическом и экономическом подходах, концепция пространственной организации общества, фундаментальные труды зарубежных и отечественных ученых по вопросам сельского развития, общенаучные и специальные методы исследования. Научные положения, выводы и рекомендации отличаются научной новизной и практической направленностью и могут быть использованы в процессе реформирования территориальной организации власти.

Ключевые слова: агропродовольственные холдинги, децентрализация власти и управления, инклюзивное сельское развитие, объединенные территориальные общины, районы, сельско-городская агломерация.

Summary. The decentralization of power and governance in Ukraine has consequences for all spheres of public life. The rural territorial subsystem of the society, within which almost a third of Ukrainian citizens live and large agri-food holding companies operate, is no exception. In this regard, the problem of overcoming inequality in the conditions and quality of life of rural and urban populations has become of great scientific and practical importance. The Ukrainian authorities, science and the rural community are faced with the task of creating the preconditions for the transition of rural development to the principles of inclusiveness. With the formation of UTC and the formation of new districts, rural development has acquired new features and characteristics, gradually evolving into rural-urban development. Given the manifestation of this trend, the purpose of the study is determined, which is to reveal the inclusive focus of rural development and determine the role of large agri-food companies of the holding type in this process. Realization of the purpose of the research required rethinking the role of the agri-food sector in the structure of the national economy, clear delineation of scientific ideas about the level and directions of national economy development, defining the role and place of rural development on the transition to the principles of inclusiveness. To achieve this goal, the article uses an interdisciplinary research methodology based on system, synergetic, geographical and economic approaches, the concept of spatial organization of society, the fundamental works of foreign and domestic scientists on rural development. The main research methods include methods of analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, SWOT-analysis. The novelty of the results of the study is the identification of UTC and new districts as rural-urban convergent-continental agglomerations. Given the approach chosen by the government to reform the district level of administrative-territorial organization of Ukraine, changes in its regional level look quite predictable. It is more probable to expect its optimization according for the logic of concentration (integration of areas). Scientific provisions, conclusions and recommendations are scientific novelty and practical orientation, can be used in the process of reforming the territorial organization of power.

Keywords: agri-food holdings, decentralization of power and management, inclusive rural development, united territorial communities, districts, rural-urban agglomeration.